

**სიტყვა-სიმბოლოები ქართულ და რუსულ
ფრაზეოლოგიზმებში**

სიმბოლიკა ლიტერატურაში, ხელოვნებაში, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ცნობილია უხსოვარი დროიდან. სიმბოლიკა არის ნიშანი, რომელიც პირობითად აღნიშნავს მოვლენის არსს, მის იდეას და აქვს გადატანითი მნიშვნელობა. გადატანა ხდება როგორც საგნობრივ, ასევე ენობრივ დონეზე. საგანი-სიმბოლოები „მოქმედებენ“ განსაზღვრულ სიტუაციაში (თეთრი ბაირალი გამოხატავს კაპიტულაციას; წითელი ჯვარი და წითელი ნახევარმთვარე – გულმოწყალებას, ჰუმანურობას, მხარდაჭერას; ХЛЕБ-СОЛН (რუსეთში) სტუმართმოყვარეობას, გულთბილ შეხვედრას), მაშინ როდესაც ენობრივი სიმბოლოები უნივერსალურია. „სიმბოლო ხალხის კულტურის ფენომენია. მეცნიერები უწინარეს ყოვლისა ხაზს უსვამენ მის სოციალურ მნიშვნელობას, ანუ სიმბოლოს ჩართვას სოციალურ კონტექსტში - მის ტრადიციულობას, კონვენციონალურობას, გაგებას“ (ივანოვი, 2002: 113).

უმეტესწილად ენობრივი სიმბოლოები სათავეს საგნობრივიდან იღებენ. თუმცა მათი წარმოქმნა შესაძლებელია ენაშიც, როგორც განსაკუთრებული სიტყვათხმარება. თუ საგანი-სიმბოლოსთვის აუცილებელია სიტუაცია (საზოგადოებრივი, ყოფითი), სიტყვა-სიმბოლოსთვის აუცილებელია მისი ხმარება თავისუფალ შესიტყვებებში, რომლებიც შემდგომში მყარ ფრაზეოლოგიურ გამონათქვამებად ყალიბდება. (სიტყვის ხმარება „წმინდა“ სიმბოლოდ – იშვიათი გამონაკლისია). „სიტყვა-სიმბოლოები ფრაზეოლოგიზმების კულტურულ-ნაციონალური ინტერპრეტაციის ერთ-ერთი წყაროა“ (თელია, 1996: 118).

„სიმბოლოდ შეიძლება იქცეს ნებისმიერი სიტყვა, რომელიც აღნიშნავს საგანს, მოვლენას, მოქმედებას, ნიშან-თვისებას, მხოლოდ ერთი პირობით: ამ ენის მატარებლებისთვის ასოციაცია და შეფასება აუცილებლად უნდა იყოს სოციალურად გამყარებული, ანუ ერთნაირად აღქმადი. თუ სიმბოლიკა უნივერსალურია, იგი ვრცელდება ყველა ან ბევრ ენაში). ცხადია, ამიტომ სიმბოლოდ, როგორც წესი, კონკრეტული სემან-

ტიკის საყოველთაოდ ხმარებადი სიტყვები გამოიყენება” (ქუთათელაძე, 2003: 78).

„შედარებით ხშირად სიმბოლოებად გამოიყენება არსებითი სახელები, როგორც ყველაზე ხატოვანი სიტყვების კატეგორია, რომლებიც ყველაზე ადვილად იძენენ გადატანით მნიშვნელობას“ (გოზდარიოვი, 2001: 182).

ქართულ და რუსულ ენებში ასევე უდავოა გადატანითი მნიშვნელობის ზმნების სიმრავლე. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ზმნა-სიმბოლოები, რომლებიც იხმარება როგორც მოძრაობისა და მდგომარეობის განმარტებელი მეტაფორული აღნიშვნა, ხშირად მოტივირებულია არსებითი სახელით. შედეგად წარმოიქმნება ასოციაციური წყვილები: ცეცხლი-დაწვა, იწვის; აივსო, დაცალა, დალია; огонь – гореть, чаша-пить, литься и др.

ადამიანთა გრძნობები და მთელი ცხოვრებაც კი სხვადასხვა ეთნოსში უძველესი დროიდან გამოიხატება ჯამის (ფიალის) სიმბოლოთი. აქედან წარმოიშვა კავშირი წყალთან: მოთმინების ფიალა აივსო, ჯამი ნაღველი, მწუხარებამ დალია, გულად დღევა, საწუთროს დაცლა, დაილივნენ დღენი და ა.შ. Испить горькую чашу (додна), хлебнуть горя, чаша терпения (переполнилась), излить душу, излить гнев, облить презрением, радость льётся через край и т. д. შესაძლოა ეს სახე სახარების ტექსტიდან იყოს (იესოს ღოცვა გედსამანიის ბაღში); “მამაო, თუ გნებავს, ამაცალე ეს სასმისი! თუმცა იყოს არა ჩემი ნება, არამედ შენი”. “Отче Мой! Если возможно, Да минует меня чаша сия!... впрочем, не как Я хочу, но как Ты» (ლუკა, 22, 42) აქედან მომდინარეობს გამოთქმა - “испить свою чашу до конца” ე.ი. ბოლომდე აიტანო ყველა ტანჯვა და უბედურება.

სიმბოლო შეიძლება იყოს საყოველთაო, ფართოდ გავრცელებული (ვარსკვლავი ბედნიერებისა და ბედის სიმბოლოა, ბუჭედი – ქორწინების, კედელი – დაბრკოლების) ან საერთო რელიგიის, კულტურისა და ისტორიის ხალხთა ენაში გავრცელებული ქრისტიანული სიმბოლოებია ჯვარი და ნათელი - მადლის, წყალობის სიმბოლო; ძველისძველი სლავური სიმბოლოებია гора и вода: მთა – მწუხარების სიმბოლოა, წყალი კი - სიყვარულის.

ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიაში მრავლადაა სიტყვა-სიმბოლოები. ჯერ კიდევ წარმართობის დროს, როდესაც გავრცელებული იყო ტოტემიზმი, ადამიანები სიმბოლოებად აქცევენ საგნებს, მოვლენებს, ანუ სიმბოლიკას იძენდა

სიტყვა-სახელწოდება. ეს მოვლენა ნათლად ჩანს ცხოველებ-
ბისა და ფრინველების სიმბოლიზაციაში. ცხოველების სიმბო-
ლო-სახე ყალიბდებოდა განსხვავებული ცრურწმენის გავლენ-
ით. ამიტომ შესაძლებელი იყო ამა თუ იმ ცხოველზე ორი ან
უფრო მეტი შეხედულების არსებობა. საბოლოოდ ენაში სიმ-
ბოლოდ მკვიდრდებოდა ის, რომელიც მეტად ახლოს იყო
ხალხის მასასთან. უძველესი სლავების რწმენით, კურდღელი
ემშაკის სახეს წარმოადგენდა; მასთან შეხვედრა ცუდის
მომასწავებელ ნიშნად ითვლებოდა. მაგრამ რუსულ ფრაზეო-
ლოგიაში კურდღელი მხოლოდ შიშის, სიმხდალის სიმბოლოს
წარმოადგენს: заячьядуша, трусливказаяц. ქართულ ფრაზეო-
ლოგიაში კურდღლის სიმბოლო საერთოდ არ გვხვდება. ცხო-
ველებისა და ფრინველების სიმბოლოებისუმეტესობა საერთოა
ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიაში. მაგალითად მგელი,
გველი, ცხენი, დათვი, თაგვი, ძაღლი. მაგრამ ხშირია შემთხ-
ვევები, როდესაც ერთი ენის ფრაზეოლოგიზმში ასახული სიმ-
ბოლო მეორე ენაში წარმოდგენილი არ არის. ასეთებია: მაჩვი-
მაჩვი არ დაიჭიროს, მაჩვის ფეხი; კვერნა- კვერნა დაიჭირა;
ჯორი-ჯორის საპალნე, ჯორიდან ჩამოსვლა. кот –кот заплакал,
арестант-сорок бочек арестантов (арестант - წვრილი გამხმარი
თევზი); пескарь-премудрый пескарь; нибе, ниме, никукареку.
გლესურ მეურნეობაში ცხენი მნიშვნელოვან როლს თამაშობ-
და როგორც საქართველოში, ასევე რუსეთში. მისი თვისებების
გამო ის შრომისმოყვარეობის სიმბოლოდ იქცა რუსულ ფრა-
ზეოლოგიზმში-устал как лошадь. იგივე მნიშვნელობით ცხენის
სიმბოლო ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში არ გვხვდება. ვირის
სიმბოლო მხოლოდ ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში გვხვდება,
თანაც სხვადასხვა მნიშვნელობით: ვირის ფასად (ძალიან
იაფად, თითქმის უფასოდ), ვირის თავ-ფეხი (სრულიად არა-
ფერი), ემშაკის ვირზე შესმა (საჯაროდ შერცხვენა, სირცხ-
ვიდის გრძნობის განცდევინება). ქართულ და რუსულ
ფრაზეოლოგიზმებში ტიპურია ინტერნაციონალური ფრაზეო-
ლოგიზმები-კალკები ცხოველთა სიმბოლოებით: волк в овечьей
шкуре -მგელი ცხვრის ტყავში, крокодиловы слезы-ნიანგის
ცრემლები, черепашиим шагом-კუს ნაბიჯით, волчья хватка-
მგლის ლუკმა, буриданов осёл - ბურიდანის ვირი (წიგნ.) -
ძალზე გაუბედავი ადამიანი (ბურიდანის ვირი - გამოთქმას
მიაწერენ XIV საუკუნის ფრანგ ფილოსოფოსს ჟან ბურიდანს,

რომელმაც თავისუფალი ნების არქონის სადემონსტრაციოდ მოიყვანა ვირის მაგალითი, რომელიც თივის ორი ძნასთან იდგა და აბსოლუტური თავისუფლების პირობებში შიმშილით მოკვდა, ვინაიდან ვერ აირჩია ვერც ერთი). ძალიან საინტერესოა ფრაზეოლოგიზმებში წარმოდგენილი საპირისპირო მნიშვნელობის სიმბოლოები. მათი რიცხვი ძალზე მცირეა, მაგრამ საგულისხმოა ცხოველების კონტრასტული, შეუთავსებელი თვისებების გამოვლენის თვალსაზრისით: ტურა და მგელი ერთად დაწვება ამაღამ, როგორც ძაღლი და კატა, ცხოველების სიმბოლოების შემცველი ფრაზეოლოგიზმების უმრავლესობას თავისი გამოყენების სფერო გააჩნია: სასაუბრო ენა-შოთავის სოროში შეძვრება, მეცამეტე გოჭი, სამგლე გოჭით, უჯათ ცხენზე ჯდომა, მგლის მუხლის მობმა, როგორც თევზი წყალში, брата быка за рога, как рыба об лёд, мышьяная возня, ხალხურ მეტყველებაში - ვირის თავ-ფეხი, პირკატა ეცა, канцелярская крыса, как баран на новые ворота; უხეშ ხალხურ მეტყველებაში - ძაღლივით ჩაკვდა, ჯორიდან ჩამოსვლა, драния кошка, пришей кобыле хвост, не баран начихал. ზოგიერთი ფრაზეოლოგიზმი საღანძღავი ხასიათისაა - ძაღლის ნათრევი, ფერთა სიმბოლიკამ ასახვა ჰპოვა ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში. თეთრ და შავ ფერებთან ხალხთა უმრავლესობას თითქმის ერთნაირი დამოკიდებულება აქვთ. ეს გასაგებიცაა, თეთრი - დღის ფერია, შავი - ღამის. აქედან გამომდინარე, თეთრი სიკეთესთან არის დაკავშირებული, белый день, შავი კი ბოროტებასთან: чёрная зависть, чёрный список, чёрная душа, держать в чёрном теле; შავად გათენება (უბედური, ავი დღე დადგება), შავ (დღეზე) ვარსკვლავზე გაჩენილი (ადამიანი, რომელსაც უბედურება თან სდევს), შავ დღეს აყრის (მძიმე დღეები დაუდგება), შავი ბედი (უბედური ხვედრი), შავი ქვა (დიდი უბედურება, სიკვდილი), შავი გული (ბოროტი, ავი, ცუდი თვისებების მქონე ადამიანი), შავი კატა გაირბენს მათ შუა (ურთიერთობა გაუფუჭდებათ, უთანხმოება ჩამოვარდება), შავი მიწა წაიღებს (მოკვდება). შავად გათენდა 1089 წლის აღდგომა (კ. გამსახურდია). თეთრი ლაქა - белое пятно - საკითხის დაუმუშავებელი მხარე (XVII საუკუნეში, როდესაც კარტოგრაფებმა შეუსწავლელი, აღმოუჩენელი მიწების აღსანიშნავად რუკაზე „თეთრი ადგილების“ დატოვება დაიწყო, წარმოიშვა ფრაზეოლოგიზმი „თეთრი ლაქა“); სხვადასხვა ფერებთან არის დაკავშირებული ფრაზეოლოგიზმები: ვარდის-

ფრად ეჩვენება – видеть всё в розовом свете (ეჩვენება რამე უფრო უკეთესად, ვიდრე სინამდვილეშია), წითელ ზოლად გასდევს – проходить красной нитью (მკაფიოდ გამოიხატება), წითელ მამალს ააფრენს – пустить красного петуха (ცეცხლს წაუკიდებს, გადაწვავს), дать зелёную улицу (თავისუფლად გასვლის სასუალების მიცემა). ქართული ფრაზეოლოგიზმი მგლის ფერი დაედება მრისხანე გამომეტყველების მიღებას ნიშნავს. „ივანეს მრისხანებისგან მგლის ფერი დასდებოდა და თმა-წვერი აშლოდა“ (გ. აბაშიძე).

ქვის, ლოდის სიმბოლო ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში განსხვავებული მნიშვნელობითაა წარმოდგენილი. ქვა-იარაღი: ქვას და გუნდას მიაყრის (ჩაქოლავს, გაკიცხავს), держать камень за пазухой; „და ჩვენებურად, მამაპაპურად, მტერს მივაყართ ჩვენ ქვა და გუნდა“ (ა. წერეთელი). „Призвал всех искренно прильнуть к общему течению, а не *держатъ камня за пазухой*“ (Толстой). ქვა-წინააღმდეგობა (ლოდი შებრკოლებიანა, камень преткновения): „Женщина – это главный камень преткновения в деятельности человека“ (Толстой), ქვა-შენობანაგებობის მნიშვნელოვანი ნაწილი (ქვას ქვაზე არ დატოვებს, камня на камне не оставит); „უთხრა მას: ხედავ ამ დიდ ნაგებობებს? არ დარჩება აქ ქვა ქვაზე, რომელიც არ დაირღვევა“. «Истинно говорю вам: не останется здесь *камня на камне*; всё будет разрушено» (მათე, 24, 2).

ვის სიმბოლური მნიშვნელობა ეფუძნება მის ისეთ თვისებას, როგორცაა განსაკუთრებული სიმტკიცე: ქვას გახეთქს (დიდი ძალა ექნება, ყოველგვარ დაბრკოლებას გადალახავს), ქვას რძეს გამოადენს (ძალიან ღონიერია). ქვა არის ადამიანური უსულგულობის, გულქვობის სიმბოლო: достучаться до каменного сердца, დიდ უბედურებაზე ან ადამიანურ ტანჯვაზე საუბრისას იხმარება ჰიპერბოლური კონსტრუქცია: камни возопиют, ქვებიც დაღადებენ, ქვა იწვის სიბრაღულით, ქვას თავს ახლის (სასოწარკვეთას მიეცა), ქვაც კი ატირდება, ქვაც კი დაწვა მისმა საცოდაობამ“. იქ ხალხს ხოცავდნენ, *ქვას ქვაზე არ ტოვებდნენ*“ (დ. შენგელაია). ანსხვავებით რუსულისგან, ქართულ სიმბოლიკაში ქვა დამარცხებას, უნაყოფობას, უიმედობას, უპერსპექტივობას, ასევე დღეგრძელობას, სიმდიდრეს აღნიშნავს: ცივ ქვაზე დჯღობა, ცივ ქვაზე დაგასახლებს(დიდ უნარს გამოიჩენს), სივ ქვაზე დატოვებს (უმწეოდ, მეტად

გაჭირვებულად დატოვებს), მისი ხნის ქვა არ გდია (ასაკიანია), ქვაცა აქვს და კაკალიც (არაფერი არ აკლია), კუდიტ ქვას ასროლინებს (სასტიკად დაამარცხებს, სამარცხეინოდ გადააქცევს): „ამ დღეებში განკარგულებას გასცემს და მორჩა – ჩვენს მტრებს კუდიტ ქვას ვასროლინებთ“ (ვ. ჭელიძე); „იმისთანა რძალი შემხვდა, რომ ცივ ქვაზე დაასახლებს კაცსო,- იტყოდა ხოლმე ქეთევანი“ (ე. ნინოშვილი) „არავინ შეიბრალა ... სიპ ქვაზე დატოვებს“ (ი. გრიშაშვილი).

ქვის სიმბოლიკას მისი სიმძიმე და დიდი წონა უდევს საფუძვლად ისეთ ფრაზეოლოგიზმებში, როგორცაა *მძიმე ლოდი დაედება, გულზე ლოდივით აწევს (ადევს)*, გულის მაგიერ ქვა უდევს (უშიშარი, შეუდრეკელი, უღმობელი, შეუბრალებელი), *каменьнасердце, каменьсдушисвалился*. „ოთარაანთ ქერივს გულის მაგიერ ქვა უდევსო, - ამბობდნენ სოფელში“ (ი. ჭავჭავაძე); „განა ჩვენ-კი ქვის გული გვაქვს!“ (ა. წერეთელი); “У меня на сердце был камень. Солнце казалось мне тускло, лучи его меня не грели” (М. Лермонтов). “У всех камень свалился с души, он был цели полон бурных планов (А. Толстой).

ბუნებრივია, უნივერსალური სიმბოლოების მნიშვნელობების უმრავლესობა ბევრი ენისთვის საერთოა. განვიხილოთ უნივერსალური სიმბოლოები – ადამიანის სხეულის ნაწილების მაგალითზე. მაგ., *თვალი-ყურადღება; (საჭიროა) თვალი და თვალი, нужен глаз да глаз, გერმ. anz Augezeit*; „ცუდი“ თვალის არსებობის რწმენა პრაქტიკულად ყველა უძველესი ხალხებისთვის არის დამახასიათებელი. განსაკუთრებულზე, მშვენიერზე, სასურველზე ქართველები ამბობენ „*ავთვალს არ დაენახება*“ (*ავი თვალით არ ინახება*), რუსები – *как бы не сглазить (несглазятъны)*. ქართველებში თვალს შეუძლია უბედურების „წინასწარ შეტყობინება“: “*თვალი საწყენს მეუბნება*”. *ხელი* (მხარდაჭერა, დახმარება). *ხელს აფარებს, иметь (свою) руку, გერმ. j-m un die Hand geben, ingl. give smb a helping hand, frang. tendre un main secorable, avoir qn sur le bras*; რუსულში ხელს მაგიური ძალა მიეწერება. რუსები ამბობენ *слёгкой руки, лёгкая рука*, რაც რუსული ანდაზის *слёгкой руки* იპოჩინ დოროგ აბრევიაციას წარმოადგენს. თითის - *ხუთი თითივით იცის, как свои пять пальцев, იმ კლაინენ ფინგერ პაბენ*; „ეს სულ უნდა, როგორც შენი ხუთი თითი, იცოდე... ხუმრობა არ არის“ (ი. ჭავჭავაძე). “*Лакей знает этот город как свои пять пальцев*” (Чехов).

ფეხის - *ფეხს არ დაადგამს, нога не ступала, keinen fuß übe j-s Schwegelle setzen;*

ცხვირის, როგორც ორიენტაციის საშუალების სიმბოლიკა ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში არ გვხვდება. არის რუსულ და გერმანულ ფრაზეოლოგიზმებში *держатъ нос по ветру, (immer) der Nase nach.* „*Держи нос по ветру, и всё пойдёт как помаслу*“ (Данилевский).

მხოლოდ ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში გვხვდება ღვიძლის სიმბოლიკა, როგორც გრძნობების ეპიცენტრი – *в печенках сидит* (თავს აბეზრებს, აღიზიანებს), *за печенку берёт, всем печёнками* (ძალიან ეჯავრება, ეზიზღება) და უახლოესი კავშირების სიმბოლო - *ღვიძლი ძმა, ღვიძლი-შვილი.* “*Что угодно скажи, но чтобы поверили, что мы у тебя в печёнках сидим*” (К. Симонов). “*Портниха Марья Афанасьевна все мипечёнками ненавидевшая Ольгу Вячеславовну, называлаей «клеймёная»* (А. Толстой).

ხოლოდ ქართულ ფრაზეოლოგიზმებშია გულის, როგორც დამახსოვრების – *გულის ფიცარზე დაწერა, გულზე იბეჭდავს*, და პირის, როგორც აშკარა პერსპექტივის სიმბოლიკა - *კარგი, ცუდიპირიუჩანს.* „მაშინ დედაჩემი 12 წლისა იყო და ყველაფერი *გულის ფიცარზე დაებეჭდა* (ა. წერეთელი). „პურეულის მოსავალს *კარგი პირი უჩანს*“ (ა. წერეთელი). -*არა, არა, შენი კენესამე, ტყუილად დასტანჯავს. ამას სააქოს პირი აღარ უჩანს*” (შ. არაგვისპირელი).

მზე, როგორც მრავალ სიმბოლური ცნება ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში მრავლადაა წარმოდგენილი. ქართულ ტრადიციაში მზე არის სიცოცხლის, სიყვარულის, სიღამაზის განსახიერება. საქართველოში ოდითგანვე გაგრძელებული იყო და დღემდე არსებობს მზის ფიცი: ჩემმა მზემ, ჩემს მზეს ვფიცავარ, შენმა მზემა - (ფიცის ნომინაცია), მზე მაღლა იყოს (უეჭველად, სრული ჭეშმარიტებაა), მზესავით ნათელი (სკარა, ყველასათვის გასაგები), მზის ყურება (ცქერა)-(სიცოცხლის ნომინაცია), მზით გაუმაძღარი - (უდროოდ(ადრე) გარდაცვლილზე), მზის დაბნელება, მზის გაშავება, მზე გაუქრა - (სიკვდილის ნომინაცია), მზე ჩაესვენა (ბოლო მოვლო ბედნიერ ცხოვრებას), მზე ამოუვა (ტანჯვას დააღწევს თავს), ჩვენსკენაც გადმოიხედავს მზე (უკეთესი მომავლის, რისამე დაძლევის იმედი), მზე ამოსდის ვინმეზე, მზე და მთვარე ამოსდის -

(ადამიანისადმი უსაზღვრო სიყვარული); მზის ჩასვლა-(მწუხარება); მზეს ეტამასება, მზის მონათალი, მზის ნატეხი, მზის შვილი, მზე ამომავალი- (ადამიანის სილამაზე): „ჩაუხდა ბედის ვარსკვლავი, მალე *მზეც გაუქრებაო*“ (ბახანა). „შემქმდლო ელგუჯას *მზე გამექრო*“ (ა. ყაზბეგი). „ერთს ეტრფის, *მზე ამოუდის* მასზედა“ (ვაჟა-ფშაველა). „წასვლით ისე წავალ თრიალეთს, *მზეც მადლა იდგომება*“ (კ. გამსახურდია). „მრავალ სპარსელს *დაუბნელეს მზე* და თავი შესწირეს მეფესა და საქართველოს“ (ი. გოგებაშვილი). „...ყველა აშკარად დაინახავდა, - მოხუცს *მზე და მთვარე* ონისეხედ *ამოსდიოდა*“ (ა. ყაზბეგი). -დაიცა! გამოდი გარეთ, - დაუძახა ონისემ: - დავინახოთ ერთურთი და, ვისიც *მზე გაშავდების*, ნახავ“ (ა. ყაზბეგი).

რუსულ ენაში სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობით გვხვდება მზის სიმბოლიკის შემცველი ერთადერთი ფრაზეოლოგიზმი – место под солнцем – არსებობის უფლება, ადგილის დამკვიდრება საზოგადოებაში: “Я писал о людях, которые, завоевав место под солнцем, тянулись к знанию” (В. Бахметьев); „Мы твёрдо уверены, что каждому человеку найдётся место под солнцем” (Н. Акушкин).

როგორც ქართული, ისე რუსული ფრაზეოლოგიზმებისთვის დამახასიათებელია თავსაბურავების სიმბოლიკა, რომელიც თავისებურად ვლინდება თითოეულ ამ ენაში. ძველ რუსეთში ქალები თავსაფრის გარეშე სახლიდან არ გადოიდნენ. ქალისთვის მოსახვევის მოხსნა მის შეურაცხყოფად ითვლებოდა. თუმცა, მოსახვევი, როგორც სიმბოლო, რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში არ შემორჩა. განსხვავებული სურათია ქართულში. ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში ქართული ნაციონალური სამოსის განუყოფელი ნაწილის - ღეჩაქის სიმბოლიკა დამკვიდრდა როგორც ქალური საწყისების, სიწმინდის, სიამაყისა და ღირსების სიმბოლო: თავზე ღეჩაქისმოხდა (ნამუსის ახდა, შერცხვენა (ქალის), ღეჩაქს ვერ გადაახევს (ვერაფერს დააკლებს), ღეჩაქს დაიხურავს (მამაკაცი, რომელიც ღაჩრულად მოიქცევა, სიმხდალეს გამოიჩენს), ღეჩაქის ყურზე გამობმული (მამაკაცს დაიმორჩილებს), შენი ღეჩაქი დამხურე! (მე არ ვიქნები კაცი...): - ჩემს ძმასაც კი ვკიცხავდი ... - რათა?! – მოტყუებით რომ მოგიყვანა და თავს მანდილი მოხადა“ (შ. არაგვისპირელი). “– რაისთვი მომხადე ღეჩაქი, რაისთვი სალექსედ გამიხადე საქმე, რაისთვი მომიტაცე? (ა. ყაზბეგი).

„შენმა სიცოცხლემ, *ლენაქი არ გადამახიო თავზე*“ (ა. წერეთელი). „რადგან ვაჟკაცებს *ლენაქი დაუხურავთ* და ომს გაურბიან, მაშ ვიღა უნდა დახედეს მტერს წინ, თუ არ დედაკაცები? – ამბობდა ბებერი“ (ვ. ბარნოვი). „ეს გურიელიც მოუსვენარი, სახელგანთქმული, ვეფხვი, ლომკაცი, დღეს ... *ლენაქის ყურზე მყავს გამობმული*“ (ა. წერეთელი).

ქუდი – მამაკაცის ღირსების სიმბოლო, მრავლადაა ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში: ქუდზე კაცი (ძვ. უკლებლივ ყოველი მამაკაცი), ქუდი ხურავს (გულადი და ზნეობრივად უმწიკვლო ადამიანი), ქუდი არა გვხურია, თუ..., ქუდი დავდოთ და სამართალი ისე ვთქვათ, (ღირსეული და სამართლიანი ადამიანი), ქუდის მოხდა (საჯაროდ შერცხვენა), უქუდოდ სიარული, ქუდის შემარცხვენელი (შერცხვენა). უქუდოდ სიარული ძველად საქართველოში სირცხვილად ითვლებოდა: „- აბა ეს მე და ეს შენ, დამკარ თუ ... *ქუდი გხურავს*“ (ი. ჭავჭავაძე). „უწინ როზგი მაინც არ ყოფილა, ახლა კი ვაჟკაცს *ქუდი მოჰხადეს*, საქვეყნოდ სცემენ“ (მ. ჯავახიშვილი). „აჯანყებულებმა ...იარაღასხმული *ქუდზე კაცი* გამოიყვანეს საბრძოლველად“ (გ. აბაშიძე). საქართველოში ქუდი ხშირად წარმოშობის, საცხოვრებელი ადგილის არაენობრივ ნიშნად ითვლებოდა; მოგვიანებით ის ამა თუ იმ კუთხისათვის დამახასიათებელ ზნე-ჩვეულებების, ადათის გაზიარების, ტრადიციების, ჩვევების ენობრივ სიმბოლოდ იქცა; აქაური ქუდი დაიხურა: „ესეც *აქაური ქუდი* ყოფილა. მეც ხომ წიკლაური ვარ და *უნდა დავიხურო*“ (მ. ჯავახიშვილი). „ბევრი მქონდა სათქმელი, მაგრამ ისევ ხევსურული *ქუდი დავიხურე* და გავწმდი“ (მ. ჯავახიშვილი). ქუდბედი დაჰყვება (იღბლიანი ადამიანი): „*ქუდბედი დაჰყოლოდა* სელიმხანს!“ (ვ. ბარნოვი).

რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში ქუდი ან პირდაპირი *шапка ломать* – *ქედის მოხრა, კ шапочному разбору-ბოლოს მისვლა*, ან გადატანითი, მეტონიმიური მნიშვნელობით გვხვდება *получать по шапке- გამოვდებული, გათავისუფლებული*:– „Не такой ты чин, что перед тобой шапкуло мать! – закричал Пугачёв“ (Шишков). „Пожалуй, что и правда пора, - соображал он, - что же, *к шапочному разбору-то* прийти?“ (Бунин).

კალთა გვხვდება მხოლოდ ორ რუსულ ფრაზეოლოგიზმში держаться за (материнский) подол (დამოკიდებული), принести вподеле (უკანონო შვილის გაჩენა). ორივე შემთხვევაში სიტყვა გადატანითი მნიშვნელობითი ხმარება.

ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში კალთას ბევრი სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს: კალთის დაბერტყვა, კალთით მიცემა (გულუხვობა), კალთას აფარებს (მფარველობს), დედის კალთაში თავისდება (დამცველის, მფარველის გაჩენა), კალთაში ჩაჯდომა (სიახლოვე), კალთის მიბერტყვა (განხეთქილება), კალთას აგლეჯს (ძლიერ ეხვეწება), კალთების აკრება (გაქცევა). აქვე აღნიშნავთ, რომ ამ ფრაზეოლოგიზმებთან ხატოვნად ახლოს დგას ქართული კალთის დაჭერა და რუსული *хвататься за подол* (გასაქანს არ აძლევს): „ჩვენს დალოცვილ ქვეყანაში, სადაც ქრისტე-დმერთს თავისი უხვი კალთა დაუბერტყია” (ი. ჭავჭავაძე); „კარგებსა ჩაგრავს, უმსგავსთ კი კალთას აფარებს შველისა” (ვაჟა-ფშაველა). „მუდამ დედის კალთაში თავისდებას ისეთი ზეგავლენა ჰქონდა მამაჩემზე, რომ თვითნებობა დაახირებულობა ზნედ ჰქონდა გადაქცეული (ა. წერეთელი)„, ერთის ასეთის ბრძენის მოწმობას მოვიყვან, რომელსაც ბატონი ვერსად გაექცევა, თუმცა კი კალთებს აიკრებს – როგორმე მოვძურწო და თავი დავიძვრინოვო” (ი. ჭავჭავაძე).

ჯიბე ქართულ და რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში მატერიალური შესაძლებლობების სიმბოლიკას წარმოადგენს: ჯიბესთან უკაცრავად ყოფნა (სიძუნწე), ჯიბეში თავგები ითამაშებენ, ჯიბეში კატა უჭყავის (ფულიარააქვს), ფულებს ჩაიჯიბავს (მოიხვეჭს, მიისაკუთრებს), ფული ბუირივით უყრია ჯიბეში (ბევრი ფული აქვს), ჯიბეს გაივსებს (გამდიდრდება): „არაუშავსრა, ერთი ოთხი წელი წადი რომ თავგები ითამაშებენ იმის ჯიბეში, მაშინ ფულის ყადრის სწავლის“ (რ. ერისთავი). „გემო ჰქონდათ და წელი არ მოსდევდათ, ფასი იცოდნენ და ჯიბეში კატა უჭყაოდათ“ (დ. შენგელაია). Ветер свистит в кармане: „Телеграфируйте печатной канторе, чтобы она поскорее выслала мне 300 рублей, а то у меня ветер свистит в карманах” (Чехов). თუმცა უნდა აღნიშნოთ, რომ ამ სიტყვას ორივე ენაში სხვადასხვა სიმბოლური დატვირთვა აქვს. ქართულში ჯიბეში ჩასმა ნიშნავს მოტყუებას, ჯიბიდან გავარდნილი - დაკარგულს, დაღუპულს, არვარგს, რუსულში კი ჯიბე აღნიშნავს საკუთრებას, რომელსაც შენი შეხედულებისამებრ განკარგავ: *нелезть за словом в карман, держать кулак в кармане* (დაფარული, დამალული). „Уж он скажет так скажет. В карман за слово не полезет” (Скиталец).

ულვაშის სიმბოლიკას ქართულ ფრაზეოლოგიაში უფრო მეტი სემანტიკური დატვირთვა აქვს, ვიდრე რუსულში: ულვაში ნუ მსხმია, ულვაში არა მქონდეს ზედ, ეს ულვაში ძაღლისა

იყოს, თუ... ფუი, შენ სულვამს! ვაჟკაცობის ორი სიმბოლო აერთიანებს ფრაზეოლოგიზმს: უღვამიც იმათ ესხათ და ნამუსის ქუდიც ეხურათ. ეს უღვამში მომპარსეთ, თუ ... (სიმართლის, საიმედოობის გარანტია), რუსეთში წვერ-უღვამში ასაკზე, სოლიდურობასა და სოციალურ მდგომარეობაზე მიუთითებდა. ეს სიმბოლიკა მხოლოდ ორ ფრაზეოლოგიზმშია შემორჩენილი: *мотать себе на ус-დამახსოვრება*, *сами с усами* - არავისზე ნაკლები არ არის. „Начальство имеет тонкие виды даромчто - тодалеко, а оно себе мотает на ус” (Гоголь). „А меня били, понимаешь Грабили Только я и сам с усам! – Филька выхватил из-за пазухи окровавленный но жипо грозился улице” (Шишков).

ზოგიერთი სიტყვას მხოლოდ ერთ ენაში აქვს სიმბოლური მნიშვნელობა. ქართულ ენაში ასეთებია, მაგალითად, ბურთი, კვერი, მუცელი. ბურთი მრავალი ქართული ხალხური თამაშების აუცილებელი ატრიბუტია. ის გამარჯვების, წარმატების, საუკეთესო ვაჟკაცური თვისებების: ამტანობის, მოქნილობის, გამჭრიახობის გამოვლენის სიმბოლოა. ბურთი გააქვს (თავისას გაიტანს, მიზანს მიადწევს), ბურთი და მოედანი დარჩა (გამარჯვებული გამოვიდა), ბურთივით ათამაშებს (თავის ნებასურვილზე ამოქმედებს), ბურთივით სათამაშო, სათამაშო ბურთი (სხვისი კარნახით მოქმედი), ჰა (ეს) ბურთი და ჰა (ეს) მოედანი (ენახოთ, რასაც იზამ), ბურთსა და მოედანს დაინარჩუნებს (გამარჯვება მას დარჩება), ბურთი ხელთა აქვს (წარმატება, გამარჯვება), ბურთს პირში ჩრის (სიტყვის თქმის საშუალებას უსპობს): „აი, ეს ბურთი და ეს მოედანი, ვცადოთ: ცდა ბედის მონახევრეაო – მე უარზე არა ვდგავარ, ვცდი“ (ი. ჭავჭავაძე). „ცხოვრების მოედნიდან ბურთი დღეს მარტო მცოდნეს გააქვს“ (ი. ჭავჭავაძე). „ეს ის დიანბეგი კი არ არის, რომელსაც ... ბურთივით ათამაშებდი“ (ი. ჭავჭავაძე). „მარტო გულგაუტეხელი მებრძოლი დაინარჩუნებს ხელმე ბურთსა და მოედანს ამ წუთი-სოფელში“ (ი. ჭავჭავაძე). „...არ ბრაზობდა... მაგრამ თავისი შემპარავი ღიმილით ყველას პირში ბურთსა სწრიდა“ (ა. ყაზბეგი).

კვერი, სამჭედლო უროს მნიშვნელობით არის ერთსულოვნების, დახმარების, დროული მხარდაჭერის სიმბოლო: კვერს დაუკრავს, დაჰკრავს (დასტურს მისცემს); „მშვიდმა და თავაზიანმა კნენია ფეშმისამაც ელიზბარს დაუკრა კვერი“ (მ. ჯავახიშვილი). კვერი – ფუნთუშა უზრუნველი, მხიარული ცხოვრების სიმბოლოა: კვერის ჯდომა გულში.

რუსულ ფრაზეოლოგიზმებში ძველისძველ სიმბოლოებად ითვლება водаиколя. სლავური სიმბოლო вода (სიყვარული, ქალიშვილი) რუსულ ნიადაგზე ახალ მნიშვნელობას იძენს *как воду канул, концы вводу* (უგზო-უკვლოდ დაკარგვა) *тише воды, ниже травы* (სიმშვიდე, უჩინარობა); “Он взглянул на неё и в друг упал духом; радость его *как вводу канула*“ (Гончаров). “Ну, да слава богу, дай это дело прикроем, и *концы вводу* .Стихнем девку без греха”. (Л. Толстой). Коля – ბორბლის ნაკვალევი არის ჩვეულებრივის, მუდმივის სიმბოლო: *выбить (вышибить) изколеи-ჩვეულებრივი ცხოვრების წესის დარღვევა, войти в свою колею, всвоей колее-ჩვეულებრივი ცხოვრების წესის დაბრუნება*. “После разорения Москвы и его имения, *выбитый из привычной колеи*, он, видимо, чувствовал, что ему уже нет места в жизни” (Л. Толстой). “Аркадий Николаич приехал, и я опять *попала в свою колею*” (Тургенев). ქართულ ენაში ასეთივე მნიშვნელობისაა კალაპოტო: *თავის კალაპოტში ჩაყენება*: „ეს ქვეყანა ასე თუ ისე ერთგვარ ცხოვრების *კალაპოტში ჩადგა*“ (ენინოშვილი).

ენობრივი სიმბოლოების დიდი ნაწილი უნივერსალურია, ანუ ბევრ ენაში გვხვდება. მათ ფონზე განსაკუთრებით ნათლად ჩანს კონკრეტული ენის სიმბოლიკის თავისებურებები (ჩვენ შემთხვევაში ქართული და რუსული ენების). შექმნილი მნიშვნელობის დიაპაზონსა და ბუნებას შორის განსხვავება, როგორც საკუთარი, განუმეორებელი შეხედულებების გამოხატულება, მეორე ენისთვის უცხოა. მოყვანილი მაგალითები ცხადყოფს, რომ სიტყვა-სიმბოლოები ფრაზეოლოგიზმებში სრულად ასახავს ამ ენის მატარებელი ხალხისთვის დამახასიათებელ შეფასებისა და აცოციაციების თავისებურებებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ახალი აღთქმა, თბ., 2005.
- გაბუნია, 2013: Габуниа З. М., Каирова Р. Б. Культурное кодирование и языковая символика в русском языке. Нальчик, 2013.
- გამრეკელი ნ. 1996 - გამრეკელი ნ., მგალობლიშვილი ე. – ქართულ-რუსული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონი. თბ. 1966.
- გვოზდარიოვი, 2001: Гвоздарев Ю. А. Основы русского фразеологического словаря. Ростов-на-Дону, 2001.

კობოვა, 1987 - Войнова Л. А., Жуков В. П. Фразеологический словарь русского языка. Москва, 1987.

თელია, 1996 – Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический, лингвокультурологический аспекты. Москва, 1996.

იარანცევი, 1997: Яранцев Р. И. Русская фразеология. Словарь-справочник. Москва, 1997.

ივანოვი, 2002 – Иванов Н. В. Проблемные аспекты языкового символизма. Москва, 2002.

კუნიანი, 2005 – Кунин А. В. Большой англо–русский фразеологический словарь. Москва, 2005.

მოლოტკოვი, 1986: Молотков А. И. Фразеологический словарь русского языка/Под редакцией А. И. Молоткова. Москва, 1986.

ქუთათელაძე, 2003 – Кутателадзе Г. М. Рождение образа. Тбилиси, 2003.

შეკასუკი, 2006: Шекасюк Б. П. Немецко-русский и русско-немецкий фразеологический словарь. ЭТС, 2006.

Asmat Evsaiia

WORD SIMBOLS AS SEMANTIC BACKGROUND OF PHRASEOLOGISMS IN GEORGIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

Summary

The work deals with Semantics of word-symbols in Georgian and Russian phraseologisms. The work gives us the examples which clearly show that word-symbols which completely express peculiarities of values and associations of people speaking in these languages. The article is devoted to the cultural coding and linguistic symbols in the Georgian and the Russian languages. First of all symbols are investigated in association with different things, natural phenomena, etc., which substitute something concrete in the languages. Linguistic symbols are studied in conjunction with some things operating with different words. Investigated in the article “code of culture” is considered to be an unwritten statute, created within any community.